

Леонід Тараненко — знавець природи сходу України

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Leonid Taranenko, an expert in the nature of eastern Ukraine. — An essay about Leonid Ivanovych Taranenko (1940–2021), a well-known researcher, zoologist of a broad profile, who went through a very complex personal and professional life. The key points in his professional growth were the University of Rostov (study, dissertation) and the University of Donetsk (work as an associate professor of the Department of Zoology). Leonid Ivanovych became a key organiser of a number of research projects, including the ‘Birds of the Siversky Donets’ network and studies of rare vertebrates of Donetsk Oblast, including mammals. The researcher authored about 200 scientific publications, among which there is also a share of mammalogical publications. Leonid Taranenko left behind many talented students.

Біографічна довідка

Леонід Іванович Тараненко народився 18 червня 1940 р. в с. Сіверському Гатчинського району Ленінградської обл. в сім’ї військового льотчика. Через часті переїзди сім’ї вчився в м. Паневежис (Литва), м. Телаві (Грузія), в Підмосков’ї (РФ), у Ташкенті (Узбекистан, з поч. 1950-х); зі шкільних років захоплювався зоологією та орнітологією [Височин & Соломашенко 2021]. Закінчив Ростовський університеті, кафедру зоології хребетних (1965 р.). Служив у війську зоологом протичумного загону, працював у Баргузинському (Забайкалля) і Чаткальському (Західний Тянь-Шань) заповідниках, в Інституті зоології АН Узбекистану.

Пройшов аспірантуру при Ростовському університеті, яку закінчив 1972 р. і того року захистив дисертацію. З 1973 р. завідував науковим відділом НДІ біології при тому ж університеті, був заступником директора з наукової роботи і директором цього НДІ.

Рис. 1. Леонід Тараненко під час роботи 19 наукової конференції «Вивчення та охорона птахів басейну Сіверського Дінця» (21.10.2012) на біостанції Донецького університету «Дронівка». Фото автора.

Чотири роки — з 1978 до 1982 р. — працював за кордоном, у Республіці Гвінея, де викладав зоологічні дисципліни в університеті міста Конакрі. Після Гвінеї у 1983 р. приїхав до України, де за конкурсом посів посаду доцента кафедри зоології Донецького університету. Тут працював до кінця життя, читав курси, керував дипломними роботами. Помер 27 вересня 2021 р.

Наукові доробки з увагою до теріології

Леонід Тараненко — зоолог вищого гатунку, фахівець у вивченні хребетних, дотичний до всього простору південно-східних теренів України у найширшому їх розумінні — Донеччини і Ростовщини. Маючи найбільший успіх в орнітології, Леонід Іванович чимало сил приділяв і ссавцям. Всі його дослідження просочені глибокими знаннями екології та екосистемних зв'язків різних груп хребетних між собою та з середовищем існування.

Його дисертація (1972 р.) захищена за темою: «Взаємозв'язки хребетних тварин з рослинністю й ґрунтами в біогеоценозах заплави Нижнього Дону».

У доробку Леоніда Івановича є декілька суто теріологічних праць, які базуються як на його попередніх (ростовського і гвінейського періодів) доробках, так і доробках, спільних з його учнями (він далеко не завжди був співавтором таких праць, уміло сприяючи їм без цього статусу). Серед таких доробків — його праця за мотивами кандидатської дисертації, представлена в першому випуску «Зооценозу» — «Вплив випасу на формування пасовищних екосистем у заплаві Нижнього Дону» [Тараненко 2001].

У доробку дослідника також є дві праці про окремі види ссавців — «Про поширення і чисельність дельфіна-азовки» [Флорова & Тараненко 1997] та «Гамбійська криса (*Cricetomys gambianus*) — синантропний вид гризунів західної Африки» [Тараненко 2012]. Найбільша його теріологічна праця, підготовлена спільно з учнями, — «Раритетні види наземних ссавців Донецької області: сучасний стан та перспективи охорони» [Тараненко *et al.* 2007]. Це єдине повноцінне зведення про раритетну компоненту теріофауни Донеччини (окрім кажанів). Обидві останні теріологічні статті (2007 та 2012 рр.) опубліковані у «Працях Теріологічної школи».

Важливо також додати, що Леонід Іванович у 2005 р. став одним з незримих організаторів 12 Теріологічної школи-семінару в Луганську, забезпечивши значну організаційну підтримку оргкомітету та організувавши теплу зустріч колег в Донецьку, на кафедрі зоології. А 2006 року (12.11) він став одним з ініціаторів першої зустрічі зоологів Донбасу, проведеної на біостанції «Дронівка». Він же став керівником дисертаційного дослідження Б. Мельниченко і його учнем є знаний теріолог зі «Святих Гір» Є. Скубак.

Леонід Іванович Тараненко — автор понад 200 наукових праць (повний список впорядковано М. Височиним, особ. повід.). Він став упорядником і науковим редактором п'яти випусків наукових праць серії «Птахи басейну Сіверського Дінця» (випуски 1, 6–7, 9 та 11).

Рис. 2. Леонід Тараненко (третій справа) під час однієї з регіональних наукових конференцій 2012 р. на біостанції «Дронівка». 21.10.2012. Фото з колекції автора.

Інші доробки, чесноти, відзнаки

Леонід Іванович був не лише дослідником, але й організатором і наставником, краєзнавцем. Це один з найвідоміших зоологів східних теренів України, дослідник історії науки, мандрівник, педагог, доцент. Його енциклопедичність розвивалася у співпраці з реферативним журналом «Біологія», для якого у 1980–1990-х рр. він готував реферати франкомовних статей.

З 1993 р. і до кінця життя (2021) Л. Тараненко — голова Робочої групи дослідницької мережі «Вивчення птахів басейну Сіверського Дінця», упорядник та редактор кількох випусків серії «Птахи басейну Сіверського Дінця». Голова Донецького відділення Українського товариства охорони птахів. Ідея «Птахів Сіверського Дінця» у форматі тріади «робоча група + конференція + збірник праць» — його дітище, навколо якого гуртувалися маститі і молоді орнітологи східних областей України та прилеглих теренів РФ. Як єдина природознавча мережа вона залучала до себе усіх зоологів регіону, які так чи інакше були дотичними до зоології хребетних. Огляд мережі представлено окремою працею, виданою до її 20-ліття [Загороднюк 2013].

Дослідник відповідно до своєї широкої ерудиції мав і широкий спектр наукових інтересів. Окрім суто зоологічних праць він цікавився краєзнавством, прикладом чого є його високо цитована стаття «Нотатки з топоніміки Північного Приазов'я» (рос.) [Тараненко 1993]. Так само значну увагу він приділяв і опису внесків в науку старших колег, а надто уважно ставився до спадку своїх вчителів. Як учень відомих зоологів Володимира Мартіно та Романа Мекленбурцева, Леонід Іванович написав і опублікував про них відповідні біографічні нариси [Тараненко 1999, 2005].

Важливо відмітити його незмінно високий стиль як розповідей, так і текстів, з незмінним шанобливим ставленнями до всіх своїх колег.

Пам'яті Леоніда Івановича присвячено сторінку у Вікіпедії (створена автором 11.05.2013) і чималу статтю про нього його учнів М. Височина та Ю. Соломашенко в журналі «Стрепет» [Височин & Соломашенко 2021].

Подяка. Автор дякує М. Височину, В. Бригадиренку, В. Мартинову і Д. Терещенку за сприяння у пошуку матеріалів про дослідника та його публікацій.

Література

- Височин, М. О., Ю. В. Соломашенко. 2021. Памяти Леоніда Івановича Тараненко (18.06.1940 – 27.09.2021). *Strepet*, **19** (1-2): 146–160.
- Загороднюк, І. 2013. Дослідницька мережа «Міжрегіональна робоча група з вивчення птахів басейну Сіверського Дінця»: до 20-ліття створення та діяльності (1993–2013). *Беркут*, **22** (1): 68–74. URL
- Тараненко, Л. І. 1993. Заметки по топонимике Северного Приазовья. *В кн.: Посредников, В. А. (ред.) Донецкий археологический сборник. Выпуск 3: Аверс Ко ЛТД, Донецк*, 165–171.
- Тараненко, Л. І. 1999. Владимир Эммануилович Мартино (1888–1961). *Орнитологи Украины: Биобиблиографический справочник. Выпуск 1*. Харьков, 85–88.
- Тараненко, Л. І. 2001. Влияние выпаса на формирование пастбищных экосистем в пойме Нижнего Дона. *Структура и функциональная роль животного населения в природных и трансформированных экосистемах: Тезисы Первой международной конференции*. ДНУ, Днепропетровск, 219–222. URL
- Тараненко Л. І. 2005. Роман Николаевич Мекленбурцев. *Птицы бассейна Северского Донца. Выпуск 9*. (Материалы 11–12 совещаний). Донецк, 130–141.
- Тараненко, Л., Б. Мельниченко, Д. Пилипенко, В. Дьяков. 2007. Раритетные виды наземных млекопитающих Донецкой области: современное состояние и перспективы охраны. *Раритет-на теріофауна та її охорона*. За ред. І. Загороднюка. Луганськ, 187–198. (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 9).
- Тараненко, Л. І. 2012. Гамбийская крыса (*Cricetomys gambianus*) — синантропный вид грызунов западной Африки. *Праці Теріологічної Школи*, **11**: 143–144. CrossRef
- Флорова, В. В., Л. І. Тараненко. 1997. К распространению и численности дельфина азовки. *Аспекты изучения биоразнообразия Донбасса. Выпуск 1*. (Итоги НИР студентов, аспирантов и преподавателей за 1997 г.). Донецкий ГУ, Донецк, 94–98.

Резюме

ЗАГОРДНЮК, І. Леонід Тараненко — знавець природи сходу України. — Нарис про Леоніда Івановича Тараненка (1940–2021) — відомого дослідника, зоолога широкого профілю, що пройшов дуже складні життєві і професійні траєкторії. Його ключовими точками професійного зростання стали Ростовський університет (навчання, дисертація) і Донецький університет (робота доцентом кафедри зоології). Леонід Іванович став ключовим організатором низки дослідницьких проєктів, включно з мережею «Птахи Сіверського Дінця» та дослідженнями раритетної фауни хребетних Донеччини, зокрема й ссавців. Дослідник став автором близько 200 наукових публікацій, серед яких є й частка теріологічних. По собі Леонід Тараненко залишив чимало талановитих учнів.